

Oponentní posudek disertační práce.

Název práce: **Narativní analýza životních příběhů žen trpících agorafobií.**

Student: **Mgr. Magdalena Koťová**

Školitel: Doc. PhDr. Jiří Šípek, CSc., Katedra psychologie FF UK Praha

Oponent: PhDr. Jiří Jakubů, Ph.D.

I. Všeobecná charakteristika práce, formálního provedení a zvoleného tématu

Posuzovaná disertační práce čítá 422 stran, z toho 228 stran textu (škoda jen, že není pro přehlednost číselně kódován na kapitoly a jejich části), 17 stran seznamu literatury (196 titulů s převahou zahraniční literatury) a 165 stran příloh (doslovné přepisy 10 rozhovorů). Po formální stránce je text logicky uspořádán a členěn, poznámkový aparát je bohatý a je vhodně umístěn „pod čarou“, stylistické zpracování je kvalitní, odborná terminologie je vhodně používána, práce s odbornou literaturou a citace odpovídá ČSN. Snad jedinou vadou na kráse jsou technické nepozornostní chyby (záměny písmen, překlepy). Také bych doporučoval u děl, vydaných u nás, používat českou verzi při citaci (H. Hesse, F. Kafka), anglicismus „credibilita“ (s. 118 textu) je detailem. Kromě zmíněných drobností je práce pojednána na vysoké formální úrovni.

Sama práce (její téma) navazuje na autorčin předvýzkum (diplomová práce na katedře psychologie FF UK, 2006) a autorka své téma věrohodně představuje jako aktuální, atraktivní a přínosné. V čem je onen přínos vyplývá z jejího textu a snad i z této oponentury. Znovu se však ukazuje, jak je pozoruhodné, že zdánlivě „obyčejná“ fobie může nabýt mnohovrstevnatých rozměrů, pokud se badatel/psycholog/psychoterapeut rozhodne „jít dále“.

II. Naplnění výzkumných cílů.

Autorka je ve svých cílech i v reflexi jejich dosažení (vhodné je spíše říci: v reflexi dosaženého poznání) sympaticky pokorná a skromná (ambice a pokora jsou s vědeckou prací spojeny). Své cíle označuje za pouhou deskripci a hovoří o rezignaci na nalezení příčin (s. 220 textu), zároveň již samotné přepisy rozhovorů jsou vzrušující a podnětné. Deklarovaným cílem výzkumu bylo zachycení významu onemocnění agorafobií v životě konkrétních žen, taktéž i to, jaký smysl svému onemocnění samy připisují, v čem spatřují jeho příčiny i to, jak své potíže zvládají a jaké péče se jim dostalo. Byť autorka explicitně neformuluje žádné autoritativní závěry, sám výzkum, jeho provádění a zachycené výpovědi umožňují pozornému čtenáři podnětné i kritické myšlení v oblasti tak zdánlivě fádni diagnózy, jakou se agorafobie může zdát.

Jak teoreticky-přehledová, tak empiricky-výzkumná část jsou natolik vyvážené, precizní a přesvědčivé, rozsáhlé a vyargumentované, že potěší náročné badatele a snesou nejpřísnější

měřítka. Výslovně bych zde chtěl ocenit autorčino velmi poctivé vyrovnání se s etickými otázkami výzkumu, ochranu identity účastnic výzkumu (autorka používá termín *participantky*) i za cenu možného snížení atraktivity jednotlivých příběhů, což je mimořádně cenné. Autorka taktéž zabezpečila (v praxi občas opomíjenou) ochranu identifikačních dat při zpracovávání záznamů nezávislými posuzovateli.

III. Metodologie (a filosofie) přístupu a použité metody práce.

Této části je, domnívám se, potřeba věnovat důkladnou pozornost, protože utváří komplexní charakter a vyznění předložené práce.

Teoretická/přehledová část je velmi precizně, fundovaně a široce koncipována. Autorka v prvních dvou kapitolách charakterizuje, jak se pojetí agorafobie historicky a klinicko-diagnosticky vyvíjelo, v druhých dvou kapitolách se zaměřuje na sociokulturní, filosofické a psychologické aspekty a možnosti výkladu či pojetí agorafobie. Zejména tyto dvě kapitoly považuji za stěžejní pro pochopení celé práce a pojetí agorafobie jako mnohvrstevnatého fenoménu, ale i pro pochopení autorčina přístupu k dané problematice. Autorčin záběr se opírá o pojetí normality vs. abnormality (zde by práci „slušela“ i inspirace Kuhnem či Foucaultem), velmi originální koncepce sociokulturní (urbanistické, genderové, ba i uměnovědné), filosofické (Kirkegaard, Husserl, Heidegger, Patočka, Merleau-Ponty) a psychologické (od Freuda přes Horneyovou, Bowlbyho až po Kristevu, existencialisty Maye a Minkowskiho ale také daseinsanalytické, kognitivně behaviorální, systemické, komunikační a narativní) přístupy. Autorka tyto přístupy kriticky zhodnocuje, zároveň se však sama (domnívám se) více přidržuje postoje antropologicko-hermeneutického, snažíc se o co nejméně předpojatý přístup ke zkoumaným fenoménům (sem patří metoda *fenomenologické redukce* Husserla a Heideggera, ale také Freudova badatelsko-terapeutická zdrženlivost (*neutralita*) či Bionův důraz na přístup k pacientovi vždy a znovu nově, jakoby „bez touhy, bez paměti a bez porozumění“¹). Filosofická rovina pochopitelně svádí k radikálním výrokům (jako např. tvrzení na s. 69, že „psychologie jako věda nedospěla k pojetí úzkosti, která by říkalo něco skutečně podstatného – co úzkost jest a jak úzkost jest“). V dalším textu se s tímto tvrzením autorka vyrovnává odvoláním se např. k Mayovi, Horneyové či Frommovi, ale konec konců i její vlastní psychologická narativní analýza poukazuje k tomu, že psychologie má skutečně co říci k tématu úzkosti, jestliže je zaměřena na jedinečnost lidské existence a jejího údělu. Sebeuvědomění přece plodí úzkost a vinu, spojenou se strachem ze svobody, jak konstatuje autorka (s. 77 textu), existencialisté a konec konců již Kniha Genesis.

Metodologickým východiskem empirické části výzkumu je narativní analýza výpovědí participantek, provedená důsledně a důkladně (validizace je posílena prostřednictvím externích posuzovatelů). Použitou metodou je kategoriálně – formální analýza získaných

---

¹ Casement, Patrick. Hledání a objevování. Jak se učit v psychoanalýze od pacienta. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1999, s. 28

výpovědi; při kategorizaci je pro autorku účinnou pomocí práce s fiktivním narativem, který ji napomohl reflektovat vlastní, třeba i zkreslené, předporozumění. Tato část je srozumitelně, krok za krokem argumentována a vysvětlována.

Obě části považuji za kvalitní, precizní a v mnoha ohledech vynikající.

IV. Úroveň (novost) získaných poznatků, jejich přínos pro obor a význam pro praxi.

Předložená práce klade důraz na nejen na to, jak je pro badatele/psychologa důležité kriticky zhodnotit dosavadní známý stav vědění o dané problematice, ale také podtrhuje a objasňuje význam vědeckého, nepředpojatého, otevřeného bádání, které přináší mj. uspokojení z poznávání. Biolog a metodolog S. H. Jenkins² říká, že „Dobré vědecké „příběhy“ jsou jako dobré romány, jejichž rozuzlení je nabízeno na poslední straně, a které poskytují radost tím, že nutí přemýšlet nad myšlenkami i po jejich přečtení“. Autorka referuje množství poznatků z mnoha oborů, což je náročné a občas i text přetěžující (domnívám se, že jde o dobrou víru a záměr představit celou šíři svého originálního pohledu, což je autorčiným právem, ale i daní). Například důraz na genderový a sociálně-konstruktivistický přístup může vést nepozorného čtenáře k podlehnutí přesvědčení, že agorafobie je jaksi „způsobena zvnějšku“. Autorka se s tím však vyrovnává v poznámce 139 (s. 55 textu) a jsem s ní zajedno: je naivním, ideologickým zjednodušením tvrdit, že agorafobie vzniká omezením žen zvnějšku, byť jde převážně o ženskou problematiku a ideologické zdůvodnění se tedy nabízí. Zde bych chtěl zdůraznit a podtrhnout autorčin komentář slov architekta J. Gaudeta (s. 24 textu), který říká, že za agorafobickým strachem „je kromě přirozené reakce na specifický prostor ještě „něco jiného“, *neříká však co*“, čímž však opět vrací do hry psychologii, symbolické významy, metafory (viz např. Freud a Fenichel na 28. straně textu).

Autorka se disciplinovaně snaží o nereduktivní přístup (a sama sebe i v tomto ohledu v závěrečné „diskusi“ kriticky reflektuje); poctivě a sympaticky působí sebereflexe, že fiktivní narativ (vlastní badatelovy projekce) vytváří implicitní předporozumění a tedy i interpretační zkreslení. Snaží se vyjít z výpovědi participantek (v duchu husserlovského *k věcem samým*) a zároveň nabízí možnost vidět agorafobii „jako nemoc, která je jednak metaforou omezeného samostatného aktérství a jednak způsobem, jak k sobě připoutat druhé a stát se závislou bytostí, kterou není možné nechat o samotě – opustit ji“ (s. 65 textu). V závěrečné diskusi výsledků se agorafobie vyjevuje ve spojitosti s kontrolou, ohledem na přání druhých, chyběním vlastních představ, cílů a tužeb (což je blízké Winnicottovu pojmu „falešné self“), deficitem v rozvrhování se a tedy přijetí odpovědnosti za sebe (téma Frommovo i daseinsanalytické), v „omezeném aktérství“, jako „zápletku životního příběhu“, jako důležitá součást života, hodnot a sebepojetí; „specifický jazyk“, kterým dotyčné ženy ztělesňují „vlastní potřeby blízkosti, pochopení, sdílení, péči či pomoci“ (s. 206 textu).

---

² Jenkins, Stephen H. Ako funguje veda. Hodnotenie dokazov v biológii a medicíne. Banská Bystrica: PRO 2012, s.171

Velice důležitým autorčiným zjištěním, které by si rozhodně zasloužilo pozornost do budoucna je, že oproti MKN-10 některé participantky zmiňují poruchy percepce.

Jiným důležitým poznatkem je, že samy participantky vnímají svou nemoc často jako důsledek vnějších působení (zátěže, traumata, somatická onemocnění, výchovy, dědičnosti – s. 214 textu). Zde se otvírá pole pro další výzkumy na téma copingových strategií, obranných mechanismů, locus of control, osobnostních charakteristik, přidružených „diagnóz“ apod.

V. Otázky a náměty oponenta k diskusi u obhajoby práce.

1) Byla autorkou ověřována správnost diferenciální diagnózy agorafobie (tedy kdo diagnózu určil, případně šlo-li o „čistou“ agorafobii či smíšenou problematiku?) Ptám se proto, že myslím na poruchy percepce, které uváděly některé participantky. Čím si tyto poruchy percepce autorka vysvětluje?

2) Autorka zmiňuje psychoanalytický (freudovský) výkladový koncept, zaměřený na sexualitu, pudová přání a tužby jako agens při vzniku agorafobie. Zároveň v diskusi hovoří o deficienci tužeb, přání a cílů u participantek. Lze tedy, dle jejich zjištění, odůvodněně uvažovat o „hlubinném pozadí“ agorafobie? Uvádí také pojetí tělesnosti u Merleau – Pontyho. Domnívá se, že je možné Freuda „nově číst“ právě skrze pojetí tělesnosti u Merleau – Pontyho?

3) Domnívá se autorka, že by při zkoumání agorafobie mohl být inspirativní i Rotterův koncept „locus of control“?

VI. Resumé a doporučení oponenta.

K předkládané disertační práci Magdaleny Kořové lze již na začátku říci to, co patří až na konec: jde o mimořádně kvalitní práci jak po stránce teoretické, tak i metodologické. Disertace se zaměřuje na znovuobjevující přístup k pochopení agorafobie, její možný význam a funkci v životě jedince, její symbolickou výpověď. Autorka nám předkládá svůj „opus magnum“; a skutečně v češtině (domnívám se) neexistuje práce na téma agorafobie, která by ji tak široce i do hloubky pojednala. Tzv. psychiatrická diagnóza v sobě často nese dvě stránky téže mince: na jednu stranu nálepkování, stigmatizaci, možné iatrogenní poškození i sebeutvářející mýtus; na druhou stranu podivuhodnou metaforickou hodnotu, symbolický význam a sílu výpovědi. Autorka dokázala obě tyto stránky agorafobie u žen výtečně zohlednit.

Podle mého posouzení naplňuje předkládaná práce požadavky, kladené na práci disertační, měrou vrchovatou. Po drobných úpravách a smysluplném zkrácení je vhodná k publikaci. Autorka prokázala, že je schopna samostatné, komplexní, tvůrčí vědecké práce, v níž dokáže přinést významné teoretické i praktické poznatky, obohacující obor klinická psychologie.

Disertační práce Magdaleny Kořové mne vedla, v duchu zmíněného Jenkinsova citátu, k mnoha zamyšlením, souhlasným i diskusním, zpochybňujícím i objevným; její čtení mi bylo zároveň náročnou prací i skutečným potěšením.

Práci k obhajobě doporučuji.

V Praze dne: 20.5.2014

Podpis:

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'J. P. K.', written in a cursive style.